

ARTYKUŁY

Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym
PL ISSN 1643-8191, t. 52 (1)/2020, s. 47–58

<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2020.003>

BARTŁOMIEJ ŁYCZAK*

Złotnicy głogowscy, członkowie cechu we Wschowie. Z dziejów gospodarczych i religijnych pogranicza śląsko-wielkopolskiego na przełomie XVII i XVIII w.

Goldsmiths in Glogau, members of the guild in Wschowa.
Excerpt from economic and religious history of Silesian-Greater
Poland borderlands at the turn of the 18th century

Streszczenie: W epoce nowożytnej złotnictwo stanowiło ważną gałąź rzemiosła w Głogowie, zlokalizowanym w monarchii habsburskiej, blisko granicy z Rzeczypospolitą. Mimo dużej liczby mistrzów w mieście nie zdołali oni w ciągu XVII w. zorganizować się w cech. Z tego powodu część złotników postanowiła dołączyć jako członkowie zamiejscowi do założonej w 1676 r. organizacji we Wschowie, leżącej po drugiej stronie granicy. W 1699 r. grupie czterech głogowskich mistrzów wyznania katolickiego udało się zawiązać wspólnie z malarzami i rzeźbiarzami cech na miejscu. Wykorzystując antyprotestancki klimat polityczny państwa rządzonego przez Habsburgów oraz stosując kruczki prawne, uniemożliwiono wstęp do organizacji rzemieślnikom niekatolickim. Po potwierdzeniu statutu cechowego

* Kontakt do autora: blyczak@gmail.com, nr ORCID: 0000-0002-1128-1376.

przez Leopolda I w 1701 r. protestancy złotnicy działający w Głogowie zostali uznani za partaczy, a w rezultacie zmuszeni do opuszczenia miasta i przeniesienia swoich warsztatów do innych ośrodków. Los ten spotkał także wszystkich mistrzów, którzy byli zapisani do gildii we Wschowie; wyemigrowali oni do Bytomia Odrzańskiego, Legnicy, Koźuchowa, Świdnicy oraz saksońskiego Halle.

Abstract: During the early modern period goldsmithery was quite an important trade in Glogau (now Głogów), a town in the Habsburg Empire, near the border with the Polish-Lithuanian Commonwealth. Despite relatively big number of masters active there in the 17th century, they did not manage to form a guild. That is why some of the masters decided to join an organization founded in 1676 in adjacent Wschowa (Fraustadt in German), located on the other side of the border. In 1699 a group of four Catholic goldsmiths from Glogau have finally established a guild together with painters and sculptors. Taking advantage of an anti-Protestant climate in the Habsburg Monarchy and by using legal loopholes, they managed to block the non-Catholic craftsmen from joining the ranks of the organization. After Leopold I confirmed the charter of the newly established guild in 1701, the Protestant goldsmiths active in Glogau were considered as illegal craftsmen and consequently forced to leave the town and move their workshops elsewhere. So did all the masters enrolled in the guild in Wschowa, who emigrated to nearby towns in the Habsburg Empire: Bauten, Liegnitz, Freystadt and Schweidnitz and in one case to Halle in Saxony.

Słowa kluczowe: cechy rzemieślnicze, religia i polityka, złotnictwo

Keywords: craft guilds, religion and politics, goldsmithery

Stosunki religijne panujące w Głogowie w drugiej połowie XVII w. były przedmiotem wielu opracowań, począwszy od opublikowanej w 1768 r. historii wyznania protestanckiego na Śląsku autorstwa Johanna Adama Hensela, aż po najnowsze monografie Małgorzaty Konopnickiej-Szatarskiej oraz Jörga Deventera¹. Polityka religijna nowych cesarzy, Ferdynanda III (1637–1657) i Leopolda I (1658–1705) była jednoznacznie

¹ J. A. Hensel, *Protestantische Kirchen-Geschichte der Gemeinen in Schlesien*, Leipzig–Liegnitz 1768; M. Konopnicka-Szatarska, *Kontrreformacja w księstwie głogowskim (XVI–XVIII w.)*, Zielona Góra 2002; J. Deventer, *Gegenreformation in Schlesien. Die habsburgische Rekatholisierungspolitik in Glogau und Schweidnitz 1526–1707*, Köln–Weimar–Wien

antyprotestancka i dążyła do zamienienia Śląska w jednowyznaniowe, katolickie terytorium. Kolejne akcje wymierzone w ewangelickich mieszkańców pojawiały się już podczas wojny trzydziestoletniej. Głogów był pierwszym ośrodkiem, w którym specjalnie w tym celu związane zbrojne oddziały wprowadzały katolicyzm, nierzadko stosując terror². Wymieniono wówczas władze oraz straże miejskie, przejmowano kościoły, a luterańskich mieszczan zmuszano do konwersji lub wypędzano. Ponadto sprowadzono do miasta jezuitów, zakonników wyspecjalizowanych w walkach z innowiercami, oraz oddano im w użytkowanie odebraną protestantom świątynię farną³. W 1628 r. wydane zostało rozporządzenie o nieprzyznawaniu obywatelstwa i prawa do osiedlania się przybyłym do Głogowa niekatolikom⁴. Po pokoju westfalskim podpisanym w 1648 r. sytuacja nie uległa poprawie. Mocą ugody zezwolono wprowadzić na wzniesienie świątyni protestanckiej, tzw. kościoła pokoju, za murami miasta, jednak administracja mnożyła przeszkody zarówno podczas jego budowy, jak i użytkowania po ukończeniu prac⁵. W 1674 r. wyszła nawet uchwała polecająca zamykanie bram miejskich, aby utrudnić wiernym dotarcie na msze⁶. Stopniowo wprowadzano zakaz śpiewania ewangelickich pieśni i posiadania luterańskich księzek, zarządzano pod groźbą kary uczestnictwo w katolickich nabożeństwach, obchodzenie katolickich świąt, udział w procesjach, a nawet całowanie monstrancji⁷. Podobnie wyglądało to w innych miastach regionu, co doprowadziło do masowych emigracji ewangelickich mieszkańców do Saksonii, Brandenburgii i Rzeczypospolitej⁸. Należy jednak zaznaczyć, że

2003 (Neue Forschungen zur Schlesischen Geschichte, hrsg. von N. Conrads, Bd. 8) – tam też wykaz wcześniejszej literatury.

² M. Konopnicka-Szatarska, op. cit., s. 47.

³ M. Ożóg, *Jezuici – część 1. Historia jezuitów w Głogowie*, w: *Zakony i zgromadzenia zakonne na ziemi głogowskiej*, red. M. R. Górniak, Głogów 2009, s. 105.

⁴ Opublikowane w: J. A. Hensel, op. cit., s. 292–299.

⁵ G. Wąs, *Akty prawne dotyczące wolności religijnych protestantów śląskich i ich znaczenie polityczne dla Śląska*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2000, t. 55, z. 3, s. 401; J. Deventer, op. cit., s. 268–272, 293–303.

⁶ M. Konopnicka-Szatarska, op. cit., s. 55.

⁷ Ibidem.

⁸ T. Jaworski, *Wojna, pokój i religia a ruchy ludnościowe na polskim pograniczu zachodnim w XVII i na początku XVIII w.*, Zielona Góra 1998, s. 155.

magistrat głogowski był szczególnie żarliwie antyprotestancki, czego przykład stanowi zakaz wzywiania ewangelickich położnych do rodzących katoliczek⁹. Mimo tych utrudnień w dalszym ciągu w mieście dominowali pod względem liczebnym protestanci; liczbę katolików oszacowano na 25–30% wszystkich mieszkańców¹⁰. Wszelkie nowe inicjatywy mające na celu usunięcie ewangelików spotykały się zatem z aprobatą ze strony cesarza, który w 1669 r. odnowił zakaz przyznawania obywatelstwa Głogowa niekatolickim przybyszom¹¹.

Złotnictwo stanowiło przez cały XVII w. istotną gałąź głogowskiego rzemiosła. Najważniejszą publikacją na ten temat pozostaje fragment monografii tej dziedziny wytwórczości na Śląsku autorstwa Erwina Hintzego¹². Ze względu na znaczne uszczuplenie bazy źródłowej podczas drugiej wojny światowej praca ta ma fundamentalne znaczenie dla dzisiejszych badaczy przedmiotu z powodu wykorzystanych dokumentów archiwalnych. Według przytoczonego przez Hintzego spisu w 1623 r. funkcjonowało aż 21 głogowskich mistrzów¹³. Lista ta stanowiła załącznik do pisma skierowanego do Rady Miasta z prośbą o nieprzyznawanie następnym złotnikom obywatelstwa, gdyż było ich już zbyt wielu. Mimo tak sporej liczby majstrów nie zdołali oni zorganizować się w cech. Sprawa ta wróciła pod obrady rajców dopiero w 1669 r., gdy na posiedzeniu 11 grudnia podniesiono konieczność założenia gildii złotniczej; ponownie jednak nie zostało to ostatecznie wcielone w życie¹⁴.

Powołanie odpowiedniej organizacji było o tyle istotne, że porządkowała ona prawne aspekty uprawiania danego zawodu i gwarantowała

⁹ M. Konopnicka-Szatarska, op. cit., s. 56.

¹⁰ J. Deventer, op. cit., s. 259.

¹¹ Ibidem, s. 308–309.

¹² E. Hintze, *Schlesische Goldschmiede*, T. 1, Breslau 1912, s. 14–19 [nadbitka z „Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift. Neue Folge” 1912, Bd. 6, s. 93–138]. Za tą publikacją informacje powtórzone w: J. Blaschke, *Geschichte der Stadt Glogau und des Glogauer Landes*, Glogau 1913, s. 249; V. Schmilewski, *Goldschmiede und Zinngießer in Glogau*, w: *Glogau im Wandel der Zeiten*, bearb. von W. Bein, J. Schellakowsky, U. Schmilewski, Würzburg 1993, s. 259.

¹³ E. Hintze, op. cit., T. 1, s. 14–15.

¹⁴ Ibidem, s. 15.

ochronę monopolu jej członków przez władze miejskie. Ważnym powodem, dla którego mistrzowie dążyli do wejścia w skład cechu, była przy tym także możliwość oficjalnego przyjmowania i wyzwania uczniów oraz czeladników, a także wystawiania listów wyuczenia poświadczonych przez władze gildii i opatrzonych jej pieczęcią¹⁵. Takie dokumenty potwierdzające przebieg praktyki w zawodzie były wymagane od kandydatów na majstrów we wszystkich organizacjach rzemieślniczych¹⁶. Okres pracy w warsztacie prowadzonym przez pozacechowego złotnika nie był jednak zaliczany. Niektórzy z głogowskich mistrzów, nie chcąc uchodzić za partaczy i pragnąc przyciągnąć do swoich pracowni ambitnych pomocników, postanowili przy braku odpowiedniej gildii w mieście postarać się o członkostwo w organizacji rzemieślniczej działającej w innym ośrodku. Najbliższy cech złotniczy istniał we Wschowie, leżącej po drugiej stronie granicy, na terenie Rzeczypospolitej¹⁷. Co warte podkreślenia, panująca tam sytuacja wyznaniowa wyglądała dokładnie odwrotnie niż na Śląsku – protestancka większość mieszczan skutecznie dyskryminowała katolików, którym blokowano możliwość uzyskania obywatelstwa, uniemożliwiano dostęp do członkostwa w gildiach oraz obejmowanie urzędniczych stanowisk¹⁸. Wschowska organizacja złotnicza została powołana w 1676 r.; jej statut zatwierdzono na posiedzeniu rajców 20 stycznia. Kwestię przyjmowania mistrzów spoza miasta regulował piąty punkt roli¹⁹. W pierwszej kolejności wymagano

¹⁵ Kwestię tę zaznaczano zresztą przy wpisie inkorporowanych mistrzów do wschowskiej księgi mistrzowskiej – Archiwum Państwowe w Zielonej Górze (dalej: APZG), Cech złotników miasta Wschowy, sygn. 5: [Księga wpisu mistrzów z lat 1676–1766], s. 1–2, 4–5.

¹⁶ Por. choćby statuty cechów złotniczych w Gdańsku i Toruniu – E. von Czihak, *Die Edelschmiedekunst früherer Zeiten in Preussen*, Bd. 2: *Westpreussen*, Leipzig 1908, s. 7, 123.

¹⁷ J. Kohte, *Die Innung der Goldschmiede in Fraustadt*, „Historische Monatsblätter für die Provinz Posen” 1918, Jg. 19, Nr. 6/9, s. 72–77.

Akces do cechu, który leżał na terenie innego państwa, nie należał wówczas do wyjątków – por. W. Meisel, *Związki cechów wielkopolskich z cechami zagranicznymi w XVI–XVIII w.*, „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza” 1975, t. 11, z. 2, s. 28.

¹⁸ W. Korcz, *Z dziejów wschowskich cechów pod koniec XVIII wieku*, w: *Studia z dziejów Ziemi Lubuskiej*, Zielona Góra 1971, s. 208.

¹⁹ APZG, Cech złotników miasta Wschowy, sygn. 1: [Statut cechu złotników z 1676 r.], s. 3–4; B. Łyczak, *Złotnicy we Wschowie w XVII i pierwszej połowie XVIII wieku w świetle dokumentów źródłowych*, „Studia Zachodnie” 2018, t. 20, s. 50.

przedłożenia listów dobrego urodzenia zarówno wpisywanego złotnika, jak i jego małżonki oraz dokumentów potwierdzających wyuczenie zawodu. Należało także uiścić odpowiednią opłatę w wysokości ośmiu talarów oraz dodatkowo jednego guldena za wpis do księgi²⁰. Wysokość składki kwartalnej była ustalona na 18 groszy, a więc była niższa niż w przypadku rzemieślników zamieszkałych we Wschowie, którzy płacili 24 grosze²¹. Zwyczajowo inkorporowanych członków obowiązywał przy tym zakaz pracy na terenie miasta będącego siedzibą cechu²². Do wschowskiej organizacji wstąpiło siedmiu majstrów osiadłych i prowadzących swe warsztaty w Głogowie – jako pierwszy Andreas Maÿer w 1688 r.; bardziej szczegółowe dane dotyczące tych złotników zostaną przytoczone niżej w tekście.

Istotny zwrot w dziejach głogowskiego złotnictwa nastąpił w 1699 r., wraz z decyzją o powstaniu miejscowej gildii; podstawowe informacje na ten temat zostały przedstawione w pracach Hintzego oraz Deventera²³. Inicjatywa powołania organizacji wyszła od czterech katolickich złotników – warto przy tym zaznaczyć, że trzech spośród nich było konwertytami²⁴. Aby zebrać odpowiednią liczbę członków, zdecydowano się utworzyć cech zbiorowy wspólnie z malarzami i rzeźbiarzami. Już pierwszy punkt statutu, zaakceptowanego przez Radę Miasta 14 września 1699 r., głosił, że kandydat na mistrza był zobowiązany posiadać obywatelstwo Głogowa, co w zasadzie od razu wykluczało protestantów²⁵. Mimo protestów ewangelickich majstrów rola gildii została potwierdzona przez cesarza Leopolda I 21 czerwca 1701 r. Od tego momentu rozpoczęła się akcja zwalczania niedopuszczonych do

²⁰ W praktyce opłata uiszczana przy wstąpieniu do gildii wynosiła cztery talary – APZG, Cech złotników miasta Wschowy, sygn. 5, s. 1, 4–7.

²¹ B. Łyczak, op. cit., s. 60.

²² Statut złotników wschowskich nie mówi o tym wprost, jednak było to regułą – S. Herbst, *Toruńskie cechy rzemieślnicze. Zarys przeszłości*, Toruń 1933, s. 32–33.

²³ E. Hintze, op. cit., T. 1, s. 15–16; J. Deventer, op. cit., s. 309–310.

²⁴ APZG, Urząd Księstwa Głogowskiego, sygn. 450: [Wykaz członków cechu złotników, malarzy i rzeźbiarzy oraz osób pracujących poza cechem], s. 1.

²⁵ APZG, Urząd Księstwa Głogowskiego, sygn. 503: [Uprawianie zawodu przez ewangelickich rzemieślników w Głogowie i ich przynależność do cechów], s. 173–174. Zapis wykluczający niekatolików znalazł się także w roli cechu rybaków głogowskich z 1627 r. – M. Konopnicka-Szatarska, op. cit., s. 47.

cechu złotników i malarzy, odtąd uznawanych za partaczy²⁶. Nie mogąc legalnie pracować na terenie miasta, protestanci mistrzowie byli zmuszeni opuścić Głogów w poszukiwaniu nowego miejsca dla swoich warsztatów. Z tego powodu wyemigrowało 14 złotników, a duża grupa spośród nich udała się do Bytomia Odrzańskiego²⁷. Pojedynczy majstrowie osiedlili się ponadto w Świdnicy, Legnicy oraz innych miastach regionu. Losy tych rzemieślników można prześledzić na podstawie publikacji Hintzego oraz dwóch spisów głogowskich partaczy, zachowanych w Archiwum Państwowym w Zielonej Górze – jeden jest niedatowany, drugi zaś stanowi załącznik do pisma z 6 marca 1702 r. skierowanego przez członków gildii do Rady Miasta²⁸. Co ciekawe, żaden ze spisów nie uwzględnia wszystkich wypędzonych majstrów.

Pierwszym spośród głogowskich złotników, który dołączył do cechu we Wschowie, był Andreas Majer (Majr), wpisany do księgi mistrzowskiej 28 grudnia 1688 r.²⁹ Prawdopodobnie utrzymywał dość luźne kontakty z gildią, gdyż nawet nie uiszczał regularnie składek; 27 grudnia 1694 r. uregulował zaległe trzy talary za sześć lat, a kolejna opłata została odnotowana dopiero 3 września 1696 r.³⁰ Według Hintzego majster był uchwytny w Głogowie w latach ok. 1690–1701³¹. W pierwszym okresie po zawiązaniu się tam cechu pracował we Wschowie, ale w dalszym ciągu mieszkał w Głogowie³². Następnie przeniósł się do Bytomia Odrzańskiego, gdzie działał w latach 1703–1719³³. Majer otrzymał obywatelstwo tego miasta 17 stycznia 1705 r.³⁴ Odpowiednia adnotacja w księdze informuje, że pochodził on z Augsburga, a rzemiosłem zajmował się już wówczas od 18 lat.

²⁶ J. Deventer, op. cit., s. 310.

²⁷ E. Hintze, op. cit., T. 1, s. 16.

²⁸ APZG, Urząd Księstwa Głogowskiego, sygn. 450, s. 1–2; 503, s. 187–188 – por. aneks.

²⁹ APZG, Cech złotników miasta Wschowy, sygn. 5, s. 1–2; J. Kohte, op. cit., s. 75.

³⁰ APZG, Cech złotników miasta Wschowy, sygn. 5, s. 5.

³¹ E. Hintze, op. cit., T. 1, s. 4 [jako Andreas Meyer].

³² APZG, Urząd Księstwa Głogowskiego, sygn. 503, s. 187.

³³ E. Hintze, op. cit., T. 1, s. 16, 19.

³⁴ APZG, Akta miasta Bytom Odrzański, sygn. 59: Actum Civium Beuthaniensium 1691–1817, s. 19. Za kwerendę w księdze wpisów do prawa miejskiego Bytomia Odrzańskiego dziękuję Pani Anecie Kaczmarczyk z APZG.

Daniel Both (Bothe, Poth, Pothe) urodził się w Głogowie³⁵, gdzie według Hintzego działał już przed 1688 r.³⁶ Do wschowskiej organizacji wstąpił 27 grudnia 1694 r.³⁷ Dwa lata później, 27 grudnia, opłacił jednego talarą w ramach składek kwartalnych za ten okres³⁸. Po zawiązaniu się cechu w jego rodzinnej miejscowości należał do grupy ostatnich, którzy ją opuścili. Jeszcze w marcu 1702 r. członkowie gildii skarżyli się, że Both zbierał zamówienia na prace złotnicze w Głogowie i okolicach³⁹. Ostatecznie przeniósł się do Bytomia Odrzańskiego, gdzie był czynny – zdaniem Hintzego – od 1702 r.⁴⁰ Prawa miejskie otrzymał tam 17 stycznia 1705 r. (w księdze przyjęć obywateli widnieje imię Benjamin, jednak z pewnością chodzi o tego mistrza)⁴¹.

Dnia 27 grudnia 1694 r. wpisowe w wysokości czterech talarów opłacili we wschowskiej gildii także dwaj inni głogowscy złotnicy: Johann David Weller i Tobias Weller⁴². Dotąd nie udało się ustalić, czy istniało między nimi pokrewieństwo, choć zbieżność nazwisk sprzyja takiej hipotezie. Obaj rzemieślnicy ponownie zostali odnotowani w księdze mistrzowskiej 3 września 1696 r., gdy wnieśli opłaty kwartalne⁴³. Hintze początek ich działalności w Głogowie wyznaczył na ok. 1690 r.⁴⁴ Johann David Weller miał być uchwytany tam do 1699 r.; nie został też odnotowany w spisach miejscowych partaczy⁴⁵. Tobias Weller przebywał z kolei w mieście nad Odrą do 1701 r. – wówczas przeniósł się do Legnicy, gdzie do 1736 r.

³⁵ APZG, Akta miasta Bytom Odrzański, sygn. 59, s. 19.

³⁶ E. Hintze, op. cit., T. 1, s. 19.

³⁷ APZG, Cech złotników miasta Wschowy, sygn. 5, s. 4–5; J. Kohte, op. cit., s. 75 [jako Daniel Fothe].

³⁸ APZG, Cech złotników miasta Wschowy, sygn. 5, s. 6.

³⁹ APZG, Urząd Księstwa Głogowskiego, 503, s. 189–190.

⁴⁰ E. Hintze, op. cit., T. 1, s. 4, 16.

⁴¹ APZG, Akta miasta Bytom Odrzański, sygn. 59, s. 19. Co ciekawe, w jednym ze spisów partaczy głogowskich Daniel Both został określony jako malarz, w drugim zaś jako złotnik (APZG, Urząd Księstwa Głogowskiego, sygn. 450, s. 2; sygn. 503, s. 187).

⁴² APZG, Cech złotników miasta Wschowy, sygn. 5, s. 4–5; J. Kohte, op. cit., s. 75.

⁴³ APZG, Cech złotników miasta Wschowy, sygn. 5, s. 5.

⁴⁴ E. Hintze, op. cit., T. 1, s. 19.

⁴⁵ Złotnik o takich samych imionach i nazwisku działał według Hintzego w Jaworze w latach 1689–1712 – *ibidem*, s. 35.

prowadził warsztat złotniczy⁴⁶. Interesująca jest informacja na jego temat podana przez członków głogowskiego cechu w piśmie z 1702 r. Gdy Tobiasz Weller chciał wstąpić do legnickiego cechu, zajęto jego konia, wóz i inne rzeczy do momentu, aż zobowiąże się on zaprzestać przemierzania okolic w poszukiwaniu zamówień oraz będzie pracować tylko nad zleceniami pozyskanymi w mieście⁴⁷.

Samuel Klößel (Klesel, Klösel) dołączył do wschowskiej gildii 27 kwietnia 1695 r.⁴⁸ Wśród akt cechowych zachował się jego list dobrego urodzenia, wystawiony w Szlichtyngowej 27 kwietnia 1683 r.⁴⁹ Według tego dokumentu był synem pastora Davida Klesela i Rosiny z domu Küchler. Należy zatem przyjąć, że złotnik odbył u któregoś ze wschowskich mistrzów okres wyuczenia, najpewniej rozpoczynając go właśnie w 1683 r. Według statutu organizacji termin przewidziano na pięć lub sześć lat z możliwością wykupienia się z ostatniego roku nauki⁵⁰. Hintze wymienił Klößela wśród złotników czynnych w Głogowie w latach 1696–1700⁵¹. Majster przeniósł się następnie do Kożuchowa, gdzie był notowany do 1715 r.⁵² Niestety dokumenty archiwalne dotyczące tego ośrodka zachowały się w szczątkowym stanie i nie sposób zbadać dalszych losów rzemieślnika. Hintze zamieścił także odrys znaku imiennego Klößela, stosowanego przez niego w czasie pobytu w Kożuchowie: monogramu SK w owalu o postrzępionej krawędzi.

Warto przy tym zauważyć, że brat tego mistrza, Benjamin Klößel, również był związany z cechem we Wschowie. Według Juliusa Kohtego rozpoczął okres nauki w 1695 r., 29 września 1707 r. zgłosił się natomiast do gildii w celu rozpoczęcia dwuletniego okresu próbnego zwanego Mutjahrem⁵³. W aktach wschowskiej organizacji nie ma informacji o uzyskaniu

⁴⁶ Ibidem, s. 16, 45.

⁴⁷ APZG, Urząd Księstwa Głogowskiego, sygn. 503, s. 190.

⁴⁸ APZG, Cech złotników miasta Wschowy, sygn. 5, s. 5; J. Kohte, op. cit., s. 75.

⁴⁹ APZG, Cech złotników miasta Wschowy, sygn. 20: [List dobrego urodzenia Samuela Klößela ze Szlichtyngowej, 1683].

⁵⁰ APZG, Cech złotników miasta Wschowy, sygn. 1, s. 4–5.

⁵¹ E. Hintze, op. cit., T. 1, s. 16, 19.

⁵² Ibidem, s. 12–13.

⁵³ APZG, Cech złotników miasta Wschowy, sygn. 5, s. 7; J. Kohte, dz. cyt., s. 76.

przezeń patentu mistrzowskiego, wiadomo jednak, że od ok. 1709 do 1725 r. był notowany jako złotnik w Koźuchowie⁵⁴.

Christoph Weisse (Weiss, Weiße) pochodził z miejscowości Werbelin nieopodal Delitzsch w Saksonii⁵⁵. Członkiem cechu wschowskiego został 29 lipca 1698 r.⁵⁶ Jak podał Hintze, w Głogowie działał od 1696 r.; w 1700 r. opuścił zaś miasto, by przenieść się do niezidentyfikowanego przez badacza ośrodka⁵⁷. Kohte, powołując się na zapisy w zaginionej obecnie księdze uczniów wschowskiej organizacji, wykazał że Weisse wrócił w rodzinne strony i osiadł w saksońskim Halle⁵⁸. Pozostał przy tym członkiem gildii w wielkopolskim mieście, gdyż w 1702 r. wyzwolił pisemnie swojego terminatora, Michaela Thomasa. Według tamtejszej księgi przyjęć do prawa miejskiego Weisse został obywatelem Halle 8 września 1703 r., wtedy też prawdopodobnie zmienił przynależność cechową⁵⁹.

Kolejnym głogowskim mistrzem, który zdecydował się dołączyć do organizacji we Wschowie, był Gottfried Hancke. Opłatę wpisową w wysokości czterech talarów wniósł 1 stycznia 1699 r.⁶⁰ Według Hintzego w Głogowie działał w latach 1692–1700, a następnie przeniósł warsztat do Świdnicy, gdzie był uchwytny do ok. 1723 r.⁶¹

Gdy Christian Husse (Hus, Huß, Huße) 21 lutego 1701 r. wstępował do gildii wschowskiej, był już obywatelem Bytomia Odrzańskiego⁶². Wcześniej, od ok. 1691 r., swój warsztat prowadził jednak w Głogowie⁶³. W Byto-

⁵⁴ E. Hintze, op. cit., T. 1, s. 13.

⁵⁵ Stadtarchiv Halle, sygn. HB 1: [Bürgerbuch der Stadt Halle von 1400 bis 1830], Bd. 1, k. 370v. Za kwerendę w księdze obywateli Halle dziękuję Panu Ronaldowi Kuhnemu z Stadtarchiv Halle.

⁵⁶ APZG, Cech złotników miasta Wschowy, sygn. 5, s. 6; J. Kohte, op. cit., s. 75.

⁵⁷ E. Hintze, op. cit., T. 1, s. 16, 19.

⁵⁸ J. Kohte, op. cit., s. 76. Badacz zmienił w tym miejscu imię złotnika na Christian, jednak określenie „wyżej wspomniany” (*vorgenannte*) nie pozostawia wątpliwości, że chodziło o Christopha Weissego.

⁵⁹ Stadtarchiv Halle, sygn. HB 1, Bd. 1, k. 370v.

⁶⁰ APZG, Cech złotników miasta Wschowy, sygn. 5, s. 6; J. Kohte, op. cit., s. 75.

⁶¹ E. Hintze, op. cit., T. 1, s. 16, 19; T. 2, Breslau 1916, s. 35 [nadbitka z „Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift. Neue Folge” 1916, Bd. 7, s. 135–175].

⁶² APZG, Cech złotników miasta Wschowy, sygn. 5, s. 6–7; J. Kohte, op. cit., s. 75.

⁶³ E. Hintze, op. cit., T. 1, s. 4, 16, 19.

miu był notowany według Hintzego od 1701 do 1739 r.⁶⁴ Prawdopodobnie przez cały ten czas pozostawał członkiem wschowskiej organizacji, gdyż w dniach 6 czerwca 1704 r. oraz 21 listopada 1720 r. został wzmiankowany jako płatnik składek kwartalnych⁶⁵.

Przedstawione powyżej losy kilku głogowskich złotników doskonale obrazują zawiłe stosunki gospodarcze, a przede wszystkim religijne panujące na pograniczu śląsko-wielkopolskim na przełomie XVII i XVIII w. W Głogowie oraz we Wschowie – miastach oddalonych od siebie o niewiele ponad 20 km – prowadzono dyskryminacyjną politykę wyznaniową. Grupa ewangelickich złotników głogowskich została członkami wschowskiego cechu, do którego nie mieli wstępu katolicy. W ten sposób zyskali oni możliwość wystawiania oficjalnych listów wyuczenia oraz świadectw pracy, co zapewne przyciągało do ich warsztatów terminatorów i czeladników. Czterech mistrzów katolickich, z których trzech dopiero co przeszło konwersję, doprowadziło jednak do powołania gildii złotniczej na miejscu, wykorzystując klimat polityczny pod rządami Habsburgów w celu osiągnięcia osobistych korzyści. W efekcie doprowadzono do pozbycia się niechcianej konkurencji rzemieślników, którzy ze względu na ewangelickie wyznanie nie mogli wstąpić do organizacji, przez co byli zmuszeni do opuszczenia miasta.

Aneks*

Spis głogowskich rzemieślników, którym odmówiono wstępu do gildii złotników, malarzy i rzeźbiarzy – załącznik do pisma głogowskiego cechu do Rady Miasta z dnia 6 marca 1702 r. Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Urząd Księstwa Głogowskiego, sygn. 503: [Uprawianie zawodu przez ewangelickich rzemieślników w Głogowie i ich przynależność do cechów], s. 187–188.

* Przy edycji źródła zastosowano się do wytycznych niemieckiej instrukcji do wydawania tekstów wczesnonowożytnych – *Empfehlungen zur Edition frühneuzeitlicher Texte*, „Berichte zur Wissenschaftsgeschichte” 1981, Bd. 4, s. 167–178.

⁶⁴ Ibidem, s. 16.

⁶⁵ APZG, Cech złotników miasta Wschowy, sygn. 5, s. 6–7.

Die Nahmen derer Goldtschmide undt Mahler, welche von hier abgewichen.

Tobias Weller hat sich nach Liegnitz begeben

Friedrich Lenten nach Rauden

Hanß Friedrich Clemens nach Beuthen

Johann Dietrich Hoffer nach Beuthen

Christian Huß nach Beuthen

Mathes Francke nach Beuthen

Andreas Maÿr arbeitet in Fraustadt, seine Sachen aber hat er allhier

Elias Wehlin ein Mahler, ist nach Schlichtingsheim in seine Geburtsstadt gezogen

Nahmen derer allhier verharrende lutherische Goldtschmide

Daniel Both

Mathes Kratze

Gottfriedt unter der Linde ist zwar noch hier, kamm aber wegen zu geschlagenen Schlagflusses nicht arbeiten

[s. 188] Nahmen derjenigen Pfuscher, welche als unehrlich von hier entlaufen

Friedrich Knotte Goltschmidt lutherisch

Samuel Klösel Goltschmidt lutherisch